

ส่วนที่ 2

สังคม-การเมืองไทยกับประสบการณ์การเปลี่ยนแปลง

1. ประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย: จากสังคมปิดสู่สังคมเปิดแบบจำกัด

1.1 สถานะดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นสังคมไพร่ฟ้า อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐและชนชั้นนำทางอำนาจ ความเป็นสังคมไพร่ฟ้าทำให้สังคมและประชาชนผู้อยู่ใต้ปกครองเป็นฝ่ายยอมรับการครอบงำของชนชั้นนำทางอำนาจ และการขึ้นำโดยอำนาจรัฐซึ่งเป็นฝ่ายปกครอง ภาคสังคมและประชาชนไม่ได้รับการยอมรับสถานภาพทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมือง สังคมและประชาชนจึงถูกตัดขาดจากมิติทางอำนาจและการเมือง การปกครอง สังคมและประชาชนจึงเป็นพลังเฉื่อยอ่อนเปลี่ยนไร้พลัง ขาดแรงจูงใจ ความคาดหวัง ความมั่นใจและไม่มีประสบการณ์การเข้ามีส่วนร่วมในบทบาทที่เป็นโครงสร้างส่วนบนโดยตรง

1.2 โครงสร้างดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นสังคมอุปถัมภ์ซึ่งเป็นสายใยสัมพันธ์หลักของสังคม ความเป็นสังคมอุปถัมภ์ทำให้สังคมไทยยอมรับและพยายามสืบทอดความสัมพันธ์เชิงทาสโดยอาศัยการพึ่งพิงการคุ้มครองช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจ อิทธิพลและกำลังที่เหนือกว่า มอง

กรอบของผลประโยชน์และความภักดีที่จำกัดวงแคบเฉพาะหน้า ความสัมพันธ์ไม่เท่าเทียมกันในกรอบของสายใยอุปถัมภ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ ขาดมุมมองในแง่ของผลประโยชน์สาธารณะ ในระดับชาติที่มีความสลับซับซ้อนและในระดับที่กว้างขวางยาวไกลออกไปนอกระบบอุปถัมภ์

1.3 รากฐานดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นสังคมเครือญาติ มีครอบครัวและวงศ์ตระกูลเป็นฐานอ้างอิง ความเป็นสังคมเครือญาติและวงศ์ตระกูล ทำให้สังคมไทยมีความมั่นคง และแน่นแฟ้นในระบบความสัมพันธ์ชั้นปฐมภูมิจนไม่เคลื่อนไหว ขาดพลวัตของระบบความสัมพันธ์ระดับเครือข่ายภายนอกมีความขึงตึงไม่คลายตัวออกนอกแวงวงของเครือญาติ สังคมและคนไทยขาดความเชื่อมั่น หวาดระแวงและไม่ไว้วางใจและขาดความมั่นคงราบรื่นกับระบบความสัมพันธ์ในระดับทุติยภูมิและพหุภูมิที่ซับซ้อนและแตกต่างหลากหลายได้ ขาดทักษะในการเจรจาต่อรองประสานประโยชน์ในวงกว้าง รวมทั้งการเปิดใจให้กว้างต่อการรับรู้ในประโยชน์สาธารณะที่เป็นผลประโยชน์แห่งชาติ โดยเฉพาะการปรับความสัมพันธ์กับระดับสากล

1.4 วัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นวัฒนธรรมแบบชนชั้น ซึ่งมีการยอมรับเส้นแบ่งระหว่างชนชั้นโดยสันติแต่อยู่ร่วมกันอย่างขัดแย้ง ความเป็นวัฒนธรรมแบบชนชั้น ทำให้สังคมไทยโดยเฉพาะในภาคประชาชนจัดระเบียบความสัมพันธ์กับผู้ปกครองแบบสยบยอมไม่ตื่นตัวเข้ามีส่วนร่วม ภาคประชาชนเป็นฝ่ายยอมรับอำนาจการปกครอง มากกว่าการสร้างอิทธิพลต่อฝ่ายปกครอง ผลักภาระด้านการปกครองให้แก่รัฐและผู้ปกครองอย่างเบ็ดเสร็จแต่ฝ่ายเดียว ภาคสังคมและประชาชนขาดรากฐานการหล่อหลอมและก่อสร้างวัฒนธรรมพลเมือง (Civic Culture) เป็นฐานรองรับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมเป็นความสัมพันธ์แบบกดขี่เอาเปรียบมากกว่าการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพที่เกื้อกูลซึ่งกัน

1.5 ความคิดดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นความคิดที่จำกัดกรอบอยู่ในกฎแห่งกรรมแบบพรหมลิขิตเป็นกระแสหลัก ความคิดในกรอบของกฎแห่งกรรมแบบพรหมลิขิต ซึ่งเป็นการใช้เหตุผลที่ขาดอิสระเสรีทางความคิดทำให้สังคม และคนไทยไม่ยอมรับฐานะความเป็นปัจเจกชนของตนเอง ไม่ตระหนักและเข้าใจในบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตน โดยเฉพาะบทบาทในทางสาธารณะ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของรัฐและชนชั้นนำเท่านั้น

1.6 กระแสการเปลี่ยนแปลงดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นกระแสของการเปลี่ยนแปลงแบบผสมผสานระหว่างการวิวัฒน์และการปฏิวัติ โดยมีแนวโน้มของการปฏิวัติเป็นกระแสนำ กระแสความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยมีช่องว่างระหว่างรอยต่อของกระแสหลักกับกระแสรอง เกิดความสับสนวุ่นวายของทิศทางในช่วงเปลี่ยนผ่าน ขาดความต่อเนื่องมีการสะดุดหยุดชะงัก มีความลังเลไม่แน่ใจไม่สามารถวางรากฐานการเปลี่ยนแปลงให้มั่นคงเป็นปึกแผ่นได้ การเปลี่ยนแปลงก้าวกระโดดทั้งก้าวหน้าและถอยหลังแบบสลับฉาก สร้างรอยร้าวของความขัดแย้งที่รุนแรงแตกหัก การเปลี่ยนแปลงต้องแลกกับความสูญเสีย และต้องอาศัยเวลาในการประสานเยียวยาความขัดแย้งแตกแยกจนต้องย่ำอยู่กับที่เป็นเวลานาน

1.7 ผลพวงจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยนำสังคมไทยไปสู่การเป็นเหยื่อมากกว่าผู้ล่า การเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลง ทำให้สังคมและคนไทยขาดความสามารถในการจัดการบริหารความเปลี่ยนแปลงขาดผู้นำแบบรัฐบุรุษที่แท้จริง แต่กลับสร้างอัศวินขี่ม้าขาวเฉพาะเหตุการณ์ซึ่งทำให้ปัญหาหลักของสังคมไม่ได้รับการแก้ไขและกระแสการเปลี่ยนแปลงถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักฉวยโอกาสแสวงประโยชน์จากกระแสการเปลี่ยนแปลง การเกิดภาวะผู้นำแบบชั่วคราว ชัดตาทั้พตาม

สถานการณ์กลายเป็นแบบแผนของภาวะผู้นำในอุดมคติเรียกร้องผู้นำแบบเด็ดขาดห้าวหาญมูทะลุรุนแรงมากกว่าผู้นำแบบรัฐบุรุษที่ยั่งยืนในระยะยาว การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดจากการกระตุ้นก่อปฏิริยาของนักฉวยโอกาสทางการเมือง โดยอาศัยการจัดตั้งในกลไกรัฐ และใช้กำลังความรุนแรงเป็นเครื่องมือ

1.8 การเปลี่ยนแปลงในบั้นปลายของสังคมไทยเปลี่ยนจากสังคมปิดสู่สังคมเปิดแบบจำกัด การเปลี่ยนจากสังคมปิดสู่สังคมเปิดแบบจำกัด ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมของรูปแบบ โดยปราศจากเนื้อหา เป็นสังคมเสรีที่ไม่มีอิสระ การเปิดกว้างของสังคมเป็นการเปิดในระดับความคาดหวังที่ไม่ปรากฏผลทางปฏิบัติ ขณะที่โครงสร้างอำนาจและวัฒนธรรมทางอำนาจยังถูกกำหนดและจำกัดอยู่ในกลไกและกระบวนการต่อสู้ การแข่งขันช่วงชิงกันแต่ในเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำที่ผูกขาดความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองเท่านั้น ส่วนประชาชนผู้ถูกปกครองยังคงเป็นฝ่ายถูกระดมทะเลาะกันเข้าเป็นแนวร่วมเพื่อเป้าหมายเชิงนโยบายของกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งตกเป็นเครื่องมือสร้างฐานพลังอำนาจ และเสริมความชอบธรรมทางการเมืองการแข่งขันช่วงชิงอำนาจระหว่างกลุ่มแกนนำ สังคมเปิดของไทยจึงเป็นสังคมเปิดที่ชนชั้นนำมุ่งฉวยเอาค่านิยมประชาธิปไตยมาใช้เป็นเครื่องมือให้การเล่นเกมส์อำนาจ (Power Play) ได้รับการคุ้มกันเป็นความยอมรับทั่วไป ซึ่งทำให้กำลังอำนาจและผลประโยชน์ของชนชั้นนำได้รับการแต่งแต้มสีสรรค์ (Power Cosmetic) ให้กลมกลืนเข้ากับกระแสประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนชั้นถูกปกครองตกเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีทางเลือก ในทางกลับกันชนชั้นนำเองก็ไม่สามารถรักษารฐานอำนาจและผลประโยชน์ให้มีความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาวได้ เนื่องจากฐานอำนาจและผลประโยชน์ของชนชั้นนำดำรงอยู่บนรากฐานของการแก่งแย่งช่วงชิง ซึ่งต้องแลกกับความเปราะบางอ่อนแอของสังคม

ส่วนรวมทั้งระบบ ในที่สุดก็ต้องตกเป็นเหยื่อของกระแสการเปลี่ยนแปลงที่แข็งแกร่งกว่าจากภายนอกในระดับสากล ในรูปของวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่

2. แนวทางและกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย : สังคมไทยเปลี่ยนแปลงแบบลอกคราบและย้อมสี

2.1 สังคมไทยเปลี่ยนแปลงแบบลอกคราบ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางรูปแบบในระดับความคาดหวัง ความเชื่อในรูปของมายาภาพ โดยไม่เปลี่ยนแปลงทางเนื้อหาในระดับโครงสร้างและกระบวนการในรูปของแบบแผนทางปฏิบัติหรือพฤติกรรม การเป็นสังคมลอกคราบ ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงแบบลองผิดลองถูก (trial & error change) ไร้ทิศทางขาดแบบแผน และขาดการจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบ การเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงขาดพลังร่วมกันของประชาชนทุกกลุ่มทั้งสังคม มีความแตกแยกและขัดแย้งกันระหว่างภาคส่วนและฝักฝ่ายสูง ไม่มีแม่บททางความคิดและแนวอุดมการณ์เหนี่ยวนำ และไม่มีการค้าสรรภาวะผู้นำที่เหมาะสมขึ้นมาได้ บันทอนศักยภาพของสังคมในระยะยาว

2.2 สังคมไทยเปลี่ยนแปลงแบบย้อมสี ซึ่งเป็นการสร้างศีลธรรมที่ฉาบฉวยในเชิงประจักษ์ (Good Looking) อย่างผิวเผินภายนอก โดยไม่หยั่งลึกถึงรากของบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม (Norm of Culture) ที่วัดค่าได้จากผลสุดท้าย (end result) ที่เป็นผลได้อันพึงประสงค์จากแนวปฏิบัติ (Well Performed) การเป็นสังคมย้อมสี ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงอย่างฉาบฉวย ชั่วคราว และดูวาบตามแรงเหวี่ยงของปฏิภนการกระตุ้น หัวงผลในระดับความรู้สึกพึงใจเฉพาะหน้า ไม่สามารถส่งทอด รับช่วงและสานต่อระหว่างรุ่นชนได้ เนื่องจากขาดกลไกและระบบในการเชื่อมต่อความรู้สึกที่แตกต่างทั้งในเรื่องของรสนิยม บุคลิกภาพ ค่านิยม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตได้

ไม่มีแบบแผนของแก่นสารที่เป็นรูปธรรมให้ยึดถือเชื่อถือระหว่างกลุ่มคน และรุ่นชนให้ต่อเนื่องมั่นคงได้ ทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ล่องลอย แกว่งไกวขาดการหยั่งรากในโครงสร้างพื้นฐานของบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม สำหรับเป็นหลักยึดที่ชนทุกกลุ่มทุกชนชั้นและต่างรุ่นชนสามารถยึดถือและ เกาะกุมร่วมกันได้ สังคมไทยจึงขาดความมั่นคงต่อเนื่อง เปลี่ยนแปลง แบบแกว่งไกวสับสนตลอดเวลา ซึ่งเป็นความไร้เสถียรภาพของฐานราก ทางวัฒนธรรม

2.3 การเปลี่ยนแปลงแบบลอคคราบและย้อมสีของสังคมไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อหวังผลเฉพาะทาง เฉพาะเวลา และเฉพาะกลุ่มไม่ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงขั้นรากฐานทางโครงสร้างของสังคมทั้งระบบโดยรวม ผลพวงตกทอดจากการเปลี่ยนแปลง จึงมุ่งสนองประโยชน์เฉพาะ กลุ่มก้อนที่คับแคบ ขณะที่ผลกระทบอันไม่พึงประสงค์ขยายวงกว้างขวาง เกินความควบคุม การเป็นสังคมลอคคราบและย้อมสีทำให้สังคมไทยเป็น สังคมที่ถูกตอกลิ้มความขัดแย้ง แตกแยก แตกต่าง แก่งแย่ง เอาเปรียบ และฉกฉวยเอาแต่ได้ในทุกสถานการณ์ เป็นสังคมในภาวะสงครามขาด สันติและภราดรภาพ เป็นสังคมที่ข้อแป้ไร้ความหมาย บิดเบือนความจริง พลิกแพลงเหตุผลและเลี้ยงกฎกติกาของสังคม ทำผิดให้เป็นถูกกลับขาวให้เป็นดำ สังคมไทยไม่มีความจริงให้เชื่อถือและยืนยันความถูกต้องได้

3. ปัจจัยกำหนดการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย : การเสริมแรงและการต้านแรงระหว่างปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอก

3.1 ปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นปัจจัยระดับรัฐถูกกำหนดโดยโครงสร้าง ส่วนบนของรัฐทั้งชนชั้นปกครอง กลไกการเมือง กฎหมายและนโยบายแห่ง รัฐ โดยที่รัฐและกลไกการเมืองมีบทบาทนำในการเปลี่ยนแปลงในรูปของ แรงขับเคลื่อนจากการผลิต (การผูกขาดผลประโยชน์และความมั่งคั่ง) พลัง

อำนาจ (การรวมศูนย์อำนาจและอิทธิพล) และแรงขับจากพลังการต่อสู้แข่งขันระหว่างชนชั้นนำด้วยตนเอง (การสร้างฐานสนับสนุนจากมวลชนคนชั้นล่าง) ปัจจัยกำหนดโดยโครงสร้างส่วนบนของรัฐ ซึ่งมีชนชั้นปกครองและกลไกการเมืองมีบทบาทนำ ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของพลังเฉื่อยแบบอนุรักษ์ซึ่งเน้นการจัดระเบียบด้านความมั่นคงในการรักษาไว้ซึ่งฐานอำนาจและผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มเป็นสำคัญ ขาดปฏิกริยาทำทลายและกระจายตัวอย่างกว้างขวาง รวดเร็วและหลากหลาย จากพลังมวลชนในฐานล่างอันเกิดจากพลังการผลิตของทุนเสรีที่อิสระแท้จริง การเปลี่ยนแปลงจึงอยู่ในกรอบจำกัดยังคงรักษาแบบแผนของการควบคุมการจำกัด การผูกขาด และการรวมศูนย์ในขอบเขตที่จำกัดอย่างคับแคบไม่กระจายลงถึงฐานรากของสังคมเกิดการปิดกั้นและจำกัดโอกาสของพลังประชาชนในระยะยาวซึ่งเป็นสังคมเสรีที่ขาดอิสระ

3.2 ปัจจัยภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยระดับสากลถูกกำหนดโดยกลุ่มทุนข้ามชาติที่อาศัยพลังตลาดเสรี ค่านิยมประชาธิปไตยแบบเสรี สิทธิมนุษยชน ลิขสิทธิ์ทรัพย์สินทางปัญญา สิ่งแวดล้อม NGO และเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือโดยที่บริษัทข้ามชาติ กลุ่มการเมืองที่คุมอำนาจรัฐและแนวนโยบายแห่งรัฐ ร่วมมือกันแสวงประโยชน์ และความมั่งคั่งภายนอกประเทศ เพื่อฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มการเมือง และความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ปัจจัยกำหนดในระดับสากลโดยทุนข้ามชาติ และกลุ่มอำนาจการเมืองของรัฐมหาอำนาจซึ่งใช้ตลาด เทคโนโลยี ลิขสิทธิ์ และค่านิยมสากลเป็นเครื่องมือนั้น ทำให้ป้อมปราการของทุนชาติถูกทะลุทะลวงตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นนำในชาติร่วมมือกันเพิ่มอำนาจการผูกขาดความมั่งคั่งและอำนาจทางการเมืองอย่างเบ็ดเสร็จมากขึ้น สังคมไทยจึงเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของการถูกรุกล้ำทำลาย ส่งผลต่อเอกราชทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว รวมทั้งการคุกคามจากอิทธิพล

ทางการเมืองของระบบบริรัฐนานาชาติที่เข้ามายึดกุมพลังทางเศรษฐกิจในประเทศด้วย ซึ่งจะสร้างความผูกพันต่อโครงสร้างหลักของสังคมโดยรวมในอนาคต

3.3 การเสริมแรงและการต้านแรงระหว่างปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอก เป็นเงื่อนไขแบบผกผันของปัจจัยกำหนดการเปลี่ยนแปลง โดยที่การเสริมแรงระหว่างทั้งสองปัจจัยจะเกิดภายใต้เงื่อนไขที่ทั้งสองฝ่ายมีผลประโยชน์ร่วมกันหรือประสานประโยชน์ได้ในรูปของการร่วมทุน การพึ่งพาเครือข่ายตลาด การผูกขาดและการเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทางการค้าและการลงทุน ขณะที่การต้านแรงจะเกิดภายใต้เงื่อนไขที่ทั้งสองฝ่ายร่วมประโยชน์กันต่อไปไม่ได้ หรือการขัดกันทางผลประโยชน์ ซึ่งไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันต่อไป ในรูปของการรวมกิจการ การถอนทุนกลับ การย้ายฐานการลงทุน การเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศ การเปลี่ยนผลประโยชน์แห่งชาติ การแย่งส่วนแบ่งตลาด การผูกขาดล้มปทานรายเดียว การแข่งขันระหว่างทุนชาติกับทุนต่างชาติ ตลอดจนการสับกลืนของทุนที่ใหญ่กว่า ในรูปของการตัดตอน การครอบงำทางเศรษฐกิจทั้งระบบหรือเฉพาะสาขาหลัก เช่น สาขาสื่อสาร โทรคมนาคม สาขาอิเล็กทรอนิกส์ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และทรัพย์สินทางปัญญา การเสริมแรงและการต้านแรงระหว่างปัจจัยภายนอกกับปัจจัยภายใน ทำให้สังคมไทยประสบความบอบช้ำและสูญเสียจากการต่อสู้ในการต้านแรงระหว่างภายในกับภายนอก ในขณะที่พื้นที่ผลประโยชน์ของทุนชาติถูกรุกล้ำและแย่งยึดกับทุนต่างชาตินั้น เราได้ดึงเอาทรัพยากรของทั้งประเทศไปต่อสู้อย่างเช่นกรณีการป้องกันเงินบาท เป็นต้น รวมทั้งการพยายามเปิดเกมรุกในเรื่องตลาดและการค้าเสรีของกระแสทุนนิยมโลกด้วยนั้น ได้ก่อให้เกิดกระแสความขัดแย้งภายในประเทศอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่มทุนและกลุ่มการเมืองที่เป็นพันธมิตรร่วมระหว่างทุนชาติกับทุนจักรวรรดินิยม ซึ่งในที่สุดก็นำไป

สู่การสูญเสียอธิปไตยทางเศรษฐกิจทั้งระบบโดยเฉพาะการล่มสลายของ
ทุนท้องถิ่นตั้งแต่ระดับไรนาในชนบทไปจนถึงเมืองใหญ่ที่กำลังถูกระบบ
ตัวแทนและสาขาของเครือข่ายทุนข้ามชาติเข้าไปยึดครองพื้นที่ทาง
เศรษฐกิจทั้งด้านการลงทุน การผลิต การตลาด และการบริโภคครอบคลุม
ทั้งวงจร ดังจะเห็นได้ว่า ข้าวโพด ถั่วฝักยาว เผือก มัน ที่ประชาชนคนไทยเคย
บึ่งกินบึ่งขายกันมาแต่เดิมทั้งในชนบทและในเมืองต้องเปลี่ยนไปกินมันฝรั่ง
ทอด ข้าวโพดคั่ว หรือแม้แต่ไก่ทอดก็ตาม นอกจากนี้ในสวนทุเรียนขนาดใหญ่
ในสาขาการผลิตหลักทั้งในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม การเงินและการ
บริการก็กำลังตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกัน ซึ่งกำลังถูกดูดกลืนเข้าสู่ระบบ
จักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจไปในที่สุดอย่างไม่อาจต้านทานหรือหลีกเลี่ยงได้